

Niğdeli Kadı Ahmed'in *el-Veledü's-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4518)

ve İslâm Akaidi (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, hazırlayanın girişi, s. 36-38; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 52-53; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süflük: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s. 66; Ali Ertuğrul, *Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'i (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, Ankara 2015, I-II; a.mlf., "el-Veledü's-şefîk: Eseri Erzişmend ez Evâhîr-i Devrân-ı Selçukîyân-ı Ânâtülî" (trc. Nasrullah Sâlihî), *Kitâb-ı Mâh: Târîh ve Coğrafiyâ*, VIII/90-91, Tahran 1384/2005, s. 19-25; a.mlf., "İmam Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin Anadolu'daki Torunları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI/2, Sivas 2012, s. 667-688; Mehmed Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/25-27 (1943), s. 391, 398; Mehmet Altay Köymen, "Türkiye Selçukluları Tarihine Dair Yeni Bir Kaynak: el-Veledü's-şefîk", *TTK Belgeler*, XV/19 (1993), s. 1-22; A. C. S. Peacock, "Ahmad of Niğde's al-Walad al-Shafîq and the Seljuk Past", *Anatolian Studies*, LIV, Cambridge 2004, s. 95-107.

ALI ERTUĞRUL

NİYÂS, İbrâhim b. Abdullah

(İbrahim بن عبدالله نياس)

(1900-1975)

Senegalli Ticânî şeyhi, Ticâniyye'nin İbrâhimiyye kolunun piri.

8 Kasım 1900 tarihinde Senegal'in Saloum bölgesinde Kaolack şehriyle Gambia sınırı arasında yer alan Tiba Niassine (Taybe İnyâsîn) köyünde doğdu. Mahallî Wolof dilinde İbrâhim adının farklı söyleniş biçimleri olan İbrayima, İbra, İbra Asta şeklinde de anılır. 1930'da Medina Baay köyünün kurulmasından sonra Baay (baba) Niyâs lakabını aldı. Müntesipleri tarafından da ha çok "Sâhibü'l-feyzâ" unvanıyla tanındı. Arap dünyasında doğum yeri Kaolack'a nisbetle "Kevlahî" nisbesiyle meşhurdur. Babası Abdullah b. Muhammed Niyâs, Sine-Saloum bölgesinin Ticânî şeyhlerinden, müfessirlerinden ve Mâlikî fakihlerindedi. Annesi Âişe bint İbrâhim (Asta jânga), İbrâhim Niyâs'ın ilim tahsilinde önemli katkıları bulunan Ticânî şeyhi Ömer Faati Jâllo'nun babasının yakınıdır. Ağabeyi Muhammed Niyâs da tanınmış bir Ticânî şeyhiydi. İbrâhim Niyâs, *Devâvinü's-sit* adlı manzum eserinde soyunun sahâbeden Ukbe b. Nâfi'e dayandığını söyler.

Babasının Fas-Merakeş ziyaretinden sonra 1912'de Kaolack'ın Lewna Nâseen köyünde bir Ticâniyye zâviyesi kurmasının ardından ailesiyle birlikte bu köye yerleşen İbrâhim Niyâs ilk dinî bilgileri babasından aldı. Civar bölgelerde etkin olan Kâdiriyye, Mürîdiyye, Ticâniyye tari-

şereflisi olduğunu söyleyen Kadı Ahmed, Nizâmeddin Ahmed b. Ali'nin zâviyesinde kaleme aldığı bu Farsça muhtasar tarihine Arapça bir mukaddime ile başlamış ve eseri 733'te (1333) Niğde'de tamamlamıştır. Farsça olan ikinci mukaddimesinden, Kadı Ahmed'in *el-Veledü's-şefîk'i* dönemin İlhanlı Sultanı Ebû Said Bahadır Han ile veziri Giyâseddin'e ithaf ettiği anlaşılmaktadır. Hayli geniş tutulan ve ağır bir dille yazılan bu mukaddimedden sonra birinci bölüm iki fasla ayrılır. Birinci fasılda bazı peygamberlerin ve önemli kişilerin yaşadıkları tarihler tesbit edilmeye çalışılır, yaklaşık kırk peygamberin hayatı ele alınır, otuz kadar Yunan ve on yedi kadar İslâm filozofundan söz edilir. İkinci fasılda İran'da hüküm süren Keyânî, Eşkânî ve Sâsânî hânedanlarına mensup meliklerin adları kaydedilir (vr. 9^a-71^b). Eserin ikinci bölümü Hz. Peygamber'in hicretinden itibaren müellifin dönemine kadar geçen olayları içeren muhtasar bir İslâm tarihidir (vr. 72^a-156^a). Üçüncü bölüm coğrafya ile kıyamet ve âhiret ahaline dairdir (vr. 157^b-198^b). Hz. Peygamber'in sîreti, şemâ-ili, ahlâkı ve faziletinin en ince ayrıntısına kadar ele alındığı dördüncü bölüm de (vr. 201^b-256^a) bir mukaddime ile başlar. *el-Veledü's-şefîk'in* beşinci bölümü kelâm konularına ayrılmış ve meseleler genelde Sünnî görüş çerçevesinde değerlendirilmiştir (vr. 257^b-298^a). Müellif eserinde

yararlandığı kaynakları zikreder. Özellikle ikinci bölümün sonunda yer alan Anadolu Selçukluları'na dair bilgilerle kitabın çeşitli yerlerinde bulunan, müellifin müşahede ve kanaatlerini içeren anekdotlar ona ayrı bir değer kazandırmaktadır. *el-Veledü's-şefîk'in* 741 (1340-41) yılında Aksaray'da istinsah edilen yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Fâtih, nr. 4518, 298 varak). Ali Ertuğrul'un *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü's-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'i* adıyla hazırladığı doktora tezi (2009, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, I-II) daha sonra yayımlanmıştır (bk. bibl.). Kadı Ahmed, *el-Veledü's-şefîk'te* Emîr Şemseddin Dünder Bey b. Hamza-yi Nekîdî adına *Selçuknâme* adıyla bir eser kaleme aldığını ve Büyük Selçuklular'la (vr. 141^a-146^a) Anadolu Selçukluları'na (vr. 146^a-152^a) ayırdığı kısımları bu eserden ihtisar ettiğini belirtmektedir (*el-Veledü's-şefîk*, vr. 140^b, 141^a). Ancak günümüze kadar böyle bir esere rastlanmadığı gibi hiçbir kaynakta *Selçuknâme*'ye atfı da yapılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-şefîk*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4518, tür.yer.; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, II, 202-203; Aksarı, *Mü-sâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 85-86, 194, 218; Teftâzânî, *Kelâm İlmi*

katlarını yakından tanıdı. Bazı kaynaklarda onun ilk olarak Moritanya Ticânî şeyhi Abdullah b. Hâc tarafından irşad edildiği ileri sürülür. Rivayete göre Ticânîliğin Batı Afrika ve Senegal'de yayılmasında önemli hizmetleri olan, Idav Ali kabilesine mensup Abdullah b. Hâc, rüyasında gördüğü Ahmed et-Ticânî'nin kendisine verdiği mânevî sırrı nakledeceği kimseyi bulmak amacıyla Lewna Nâseen köyünde Abdullah Niyâs'ı ziyaret etmiş, bu esnada oğlu İbrâhim'e, "Bu feyiz senin ellerinde ortaya çıkacak" demiştir. 1926'da Abdullah b. Hâc'dan tarikat icâzeti alan İbrâhim Niyâs gençlik yıllarında ailesine ait Kóosi Mbittéyeen'deki tarlalarda çalıştı, babasının müntesiplerine Kur'an ve Arapça dersleri verdi. İlmî ve mânevî üstünlüğüne rağmen halifelik iddiasında bulunmadı ve babasının 1922'de vefatının ardından ağabeyi Muhammed tarikatın başına geçti. 1929'da Kóosi Mbittéyeen'deki tarlada talebelerine mârifet sırlarının kendisine verildiğini söyleyerek Ticânî şeyhliğini ilân etti.

Ticâniyye'nin İbrâhimiyye kolunun piri kabul edilen İbrâhim Niyâs, ilk tarikat icâzetini 1922'de Idav Ali kabilesi şeyhi Muhammed Mahmûd b. Muhammed es-Sagîr eş-Şinkî'ten aldı. Mutlak icâzet senesinde, babasının tarikat silsilesinde yer alan ve Ahmed et-Ticânî'ye kadar uzanan on bir kişiyle Ticâniyye'nin üç ana kolunun pîrleri (Muhammed el-Hâfîz, Ali et-Tamâsînî, Ömer Tâl) bulunur. Bunun yanı sıra Üveysî yolla Ticâniyye'nin piri Ahmed et-Ticânî'ye de nisbeti vardır. İbrâhimiyye koluna mensup şeyhlerin icâzetnâmelerinde bu Üveysî silsile zikredilmektedir. İbrâhim Niyâs 1926'da Abdullah b. Hâc'dan, 1927'de Ahmed el-Alâvî'nin oğlu Muhammed el-Kebîr'den, 1930'da Muhammed el-Hâfîz'in torunu Muhammed Saîd'den, 1935'te Şâzeliyye'nin Hâfiziyye kolunun bir şubesine mensup Muhammed el-Emin'den icâzet aldı. 1930'da ramazan bayramı namazı sonrasında kendisiyle ağabeyi Muhammed Niyâs'ın dervişleri arasında çıkan olayların ardından küçük bir ihvan grubuyla birlikte daha sonraları Medina Baay denilen köye taşındı. Burada inşa ettirdiği zâviyede ilim ve irşad faaliyetinde bulunurken dervişleriyle beraber çiftçilik yaptı. 1945'te Tiba Niassine'deki baba evine yerleşti, yakılan köyü yeniden kurarak tarikat faaliyetlerine burada devam etti.

Senegal'in yanı sıra Nijerya, Gana ve Nijer'e yaptığı seyahatler neticesinde şöhreti bütün Afrika'da kısa zamanda yayıldı.

İbrâhim
b. Abdullah
Niyâs

Senegal dışında başta Moritanya olmak üzere birçok Batı ve Kuzey Afrika kabilesi onun şeyhliğini kabul etti. Batı Afrika'da Ticânîliğin yayılmasında en başta gelen Idav Ali kabilesi, Şeyhânî, Muhammed İbnü'n-Nahvî ve Muhammed el-Mişrî gibi kabile liderleri 1930'lu yıllardan itibaren ona destek verdi, kabile üyeleri kendisine mürid oldu. Böylece İbrâhimiyye Senegal, Nijer, Nijerya, Mali, Gana, Çad, Kamerun, Sudan başta olmak üzere bölgedeki ülkelerin en yaygın tarikatı haline geldi. Nijerya-Kano Emîri el-Hâc Abdullah Bayero, 1937'deki hac ziyareti esnasında İbrâhim Niyâs'a intisap ettiğini ve onu desteklediğini bildirdi. Ardından Kuzey Nijerya'daki pek çok meşhur kişi, Ticânî şeyhleri ve dervişleri onun halkasına katıldı. Bunlardan biri Okene prensi, Birleşik Krallık'ın Nijerya yüksek komiserliğini yapmış olan, İbrâhim Niyâs'ın en genç eşi Seyyîde Bilkisu'nun babası Abdülmelik Ata'dır. Mağrib'den Körfez ülkelerine kadar birçok Arap âlimi ona tâbi oldu, Kaolack'taki zâviyesi bir ziyaret merkezi haline geldi. Afrika'nın çeşitli yerlerindeki tarikat müntesipleri hâfızlık ve İslâmî ilimleri tahsil için çocuklarını Kaolack'taki medreseye gönderdi. Bu medresenin yanı sıra Tiba Niassine, Lamarana, Keur Madiabal gibi yerlerde de medreseler açıldı.

İbrâhim Niyâs 1961'de Kahire'yi ziyareti sırasında Ezher Camii'nde cuma namazı kıldırıldı ve ardından "şeyhülislâm" unvanıyla anılmaya başlandı. Afrika'daki bağımsızlık hareketleri sırasında Ganalı Kwame Nkrumah, Ginelî Ahmed Seku Ture ve Cemal Abdünnâsır gibi liderlerle yakın ilişkiler kurdu, müslümanların haklarının korunmasına dair girişimlerde bulundu. Suud'daki Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî, Karaçi'deki Mü'temerü'l-âlemi'l-İslâmî, Kahire Ezher Üniversitesi'ne bağlı Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye ve Kahire'deki Meclisü'l-a'lâ li-şüûni'l-İslâmiyye üyesi olan İbrâhim Niyâs 26 Temmuz 1975'te Londra'yı ziyareti esnasında orada vefat

etti, naaşı memleketine getirilerek Senegal'in Kaolack şehrinde Medina Baay Camii yanındaki türbesine defnedildi. İbrâhim Niyâs'ın Batı Afrika coğrafyasındaki müntesipleri milyonlarla ifade edilmektedir. Ticâniyye'nin günümüzde en fazla müntesibi bulunan kolu İbrâhimiyye'dir. İbrâhim Niyâs'ın halifeleri arasında pek çok âlim vardır. Kâtibi ve sır emini Barham Diop, ailevi işlerinden sorumlu halifesi ve Medina Baay Camii'nin imamı Sîdî Ali Sîse (Ali Cisse), Ebû Bekir Serembî ile oğulları Abdullah, Ahmed Dem ve Ahmed et-Ticânî bunlar arasında sayılabilir.

İbrâhim Niyâs'ın ölümünün ardından tarikat halifeleri Sîdî Ali Sîse ve büyük oğlu Abdullahi İbrâhim tarafından yönetilmiştir. Onun vefatından sonra diğer oğlu Ahmed Dem, onun da vefatıyla kardeşi Ahmed et-Ticânî'ye posta geçmiş, Medina Baay Camii'nin başımamlık vazifesini ise Sîse ailesi üyeleri üstlenmiştir. Ali Sîse'nin oğlu ve İbrâhim Niyâs'ın anne tarafından torunu Şeyh Hassân Sîse (Hassan Cissé), camideki imamlığının yanı sıra tarikatı Amerika ve İngiltere başta olmak üzere Batı ülkelerine taşımıştır. Hassân Sîse, 2008 Ağustosundaki âni ölümüne kadar tarikatın bütün dünyada genel lideri kabul edilmiştir. Günümüzde Medina Baay Camii'nin imamlığını ve tarikatın liderliğini Hassân Sîse'nin en küçük oğlu Şeyh Ticânî Sîse temsil etmekte ve dünyanın önde gelen dinî liderlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Eserleri. İbrâhim Niyâs'ın başta tasavvuf olmak üzere fıkıh ve edebiyat alanında elliye yakın eseri vardır. Bunların yazma nüshaları babasından intikal eden geniş bir kütüphane ile birlikte Kaolack'taki Mektebetü el-Hâc İbrâhim Niyâs Kütüphanesi'ndedir (katalog bilgileri için bk. Hunwick, s. 278-301). Bazı eserleri şunlardır: *Kâşifü'l-İlbâs 'an feyzati'l-ḥatm Ebi'l-'Abbâs* (Ahmed et-Ticânî ve Ticânîliğe dair en meşhur eseridir, Kazablanka, ts.; Kahire 1952, 1961, 1996, 2001; Nijerya 1952; Kano 1971; Dakar 1988; bu kitabın yayımlanmasından sonra birçok Ticânî şeyhi kendisine tâbi olmuştur, eser Zachary Wright, Muhtar Holland ve Abdullahi el-Okene ortak çalışması neticesinde *The Removal of Confusion Concerning the Flood of the Saintly Seal Aḥmad al-Tijâni: A Translation of Kâshif al-İlbâs 'an Fayḍa al-Khatm Abi al-'Abbâs* adıyla İngilizce'ye tercüme edilmiştir [KY: Fons Vitae 2010]); *el-Beyân ve't-tebyîn 'ani't-Ticâniyye ve't-Ticâniyyîn* (Dakar 1988; Kahire 1997); *es-Sırrü'l-ekber ve'l-kibrîtü'l-aḥmer* (Ti-

cânî doktrini ve tarikatın faziletlerine dairdir, Northwestern University, Evanston, IL, 'Umar Falke Collection of the Melville J. Herskovits Library of African Studies, 595); *Tenbîhü'l-ezkiyâ' fî kevnî's-Şeyh et-Ticânî hâteme'l-evliyâ'* (Kahire 1959); *Tebşîratü'l-enâm fî cevâzi rû'yeti'l-Bârî fî'l-yakâza ve'l-menâm* (Kano, ts.); *Nücümü'l-hüddâ fî kevnî nebiyyinâ ef-dâle men de'â ilallâh ve hedâ* (Rabat 1962; Ibadan 1968-69); *Tebşîratü'l-enâm fî enne'l-'ilm hüve'l-imâm* (tarikatın seyrüsülûk esaslarına dairdir, Kano, ts.); *İfâdetü'l-mürîd fî'l-cevâb 'an es'ileti's-Seyyid Muhammed el-'Îd* (Ticânî şeyhi Seyyid Muhammed el-Îd'in Ticânî âdâb ve erkânına dair İbrâhim Niyâs'a sorduğu yirmi altı sorunun cevabını içerir, Northwestern University, Evanston, IL, John Naber Paden Collection of the Melville J. Herskovits Library of African Studies, 310); *İfrîkiyâ li'l-İfrîkiyyîn* (Dakar Başpiskoposu Lefebvre'nin 19 Aralık 1959'da la France catholique'te İslâm ve Afrika milliyetçiliği aleyhine yazdığı bir makaleye cevap olarak kaleme alınmıştır, Fransızca çevirisi için bk. *l'Afrique aux africains*, trc. Gane Samb Lo, Lagos: Times Press, 1960); *Sebîlü's-selâm fî ibkâ'i'l-makâm* (tavaf alanını genişletmek için Makâm-ı İbrâhim'in yerinin değiştirilmesi teklifleri karşısında kaleme alınmıştır, Kano 1993); *ed-Devâvînü's-sitte fî medhi'r-Resûl* (Hz. Peygamber'in methine dair 184 kaside ile 3309 beyitten oluşan altı divanı kapsar; bu divanları İbrâhim Niyâs'ın yedinci divanı takip eder, Dakar 1988; Beyrut 1995; Hartum 1995); *Ef-dâlû'd-da'avât li-bulûği'l-hayât ve neyilî'l-meserrât* (Kano, ts.; Kahire 1987; Dakar 1988); *Er ba'â' kaşâ'id* (Hz. Peygamber'in methine dairdir, Kano 1964); *Keşfü'l-gümme fî refi'i'l-mirâ' ulemâ'i'l-ümme fî ihlâfihim fî'l-ehille* (Kano, ts.); *Bahş fî şübûti rû'yeti'l-hilâl* adlı risâlesi [Kazablanka 1996] bu eserin muhtasarıdır); *Da' ve ilâ vahdeti'l-müslimîn fi's-Sinîgâl* (Kaolack, Mektebetü el-Hâc İbrâhim Niyâs, 162); *el-Feyzü'l-Ahmedî fî'l-mevlidi'l-Muhammedî* (Kano, ts.); *el-Feyzatü'l-câriye fî me'âni'l-İslâm ve't-tarîkati't-Ticâniyye* (Zaria, ts.); *Hadîkatü'l-envâr fî mâ ihtevvet 'aleyhi kavâ'idü'l-İslâm mine'l-hikem ve'l-esrâr* (Kano emîrinin sarayında yaptığı konuşmanın metnidir, Kano, ts.); *İcâbât fetvâ fî teháütü's-süfiyye* (Kano 1964); *Câmî'ü Cevâmi'i'd-devâvîn* (İbrâhim Niyâs'ın bütün şiirlerini içeren bir derlemedir, Kahire 1979, 1996); *Cevâb 'an risâleti ba'zi'l-müntemîn ile'l-'ilm*

(*Risâle ilâ Niyâmi*) (Kano 1975); *Kenzü'l-ârifin fî medhi seyyidi'l-evvelîn ve'l-âhîrin* (Beyrut 1995; Hartum 1995); *Hu-şeb* (Kano 1964); *Mecmû'ü kaşâ'idi'l-mevlidi'n-nebevî* (yedi kasideyi ihtiva eder, Kano 1379/1959-60; Kahire, ts.; Kano, ts.); *Mecmû'ü Rihalâti's-Şeyh İbrâhim* (İbrâhim Niyâs'ın Hicaz ve Moritanya'ya yaptığı seyahatlerine dairdir, Kahire, ts.); *Mecmû'atü şelâs mecâlis-seniyye me'sûre 'an hulefâ'i mürşidi's-sâlikin ve mürebbi'l-mürîdîn el-kuşbi'r-rabbânî ve'l-'ârifi's-şamedânî Sîdî Ahmed et-Ticânî* (1952-1953 yıllarında Kano, Katsina ve Kaolack'ta yaptığı konuşma metinlerini içerir, Kahire 1956); *Muhtârât fî sireti ve menâkibi şeyhinâ ve seyyidinâ Ebi'l-'Abbâs Ahmed et-Ticânî* (*en-Nürü'r-rabbânî fî sireti Ahmed et-Ticânî*, *Ṭayyibü'l-enfâs fî medâ'thi'l-hatm Ebi'l-'Abbâs* adlı üç eserini içerir, Dakar 1994); *Vasıyye* (İbrâhim Niyâs'ın 19 Ocak 1974 tarihinde kaleme aldığı vasiyetnâmesi olup *Risâletü't-tevbe* adlı eserinin sonunda basılmıştır [Beyrut 1975]). İbrâhim Niyâs'ın 1950-1960 yıllarında Wolof dilinde yaptığı tefsir dersleri altmış iki kasetlik bir seri halinde yayımlanmıştır (New York, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Âmir Samb, *el-Edebü'l-'Arabîyyü's-Seneğâlî*, Cezayir 1978, II, 21, 220; M. Tâhir Mîgîrî, *eş-Şeyh İbrâhim İnyâs es-Seneğâlî: Hayâtühü ve ârâ'ühü ve te'âlimühü*, Beyrut 1979, s. 81-82; Hassan Cissé, *Shaykh Ibrahim Niasse, Revivalist of the Sunnah*, New York 1984; *Culture et civilisation islamiques: Le Senegal*, Rabat 1994, s. 138-139; C. Garonne, *Les limites d'une politique musulmane: le cas de Cheikh Ibrahim Niasse. Un saint ambigu au tournant de la décolonisation* (doktora tezi, 1995-1996), Université de Provence Aix-Marseille; Ousmane Kane, *Fihris Makhtûât al-Shaykh Mûr Mbay Sisi wa-Maktabat al-Hajj Mâlik Si wa-Maktabat al-Shaykh İbrâhim Niyâs fî al-Sinîghâl*, London 1997; a.m.f., "Shaykh al-İslâm al-hajj İbrâhim Niasse", *Le temps des marabouts* (ed. D. Robinson - J.-L. Triaud), Paris 1997, s. 299-316; a.m.f., "La confrérie 'Tijâniyya-İbrâhimiyya' de Kano et ses liens avec la zâwiya mère de Kaolack", *Islam et sociétés au sud du Sahara*, sy. 3, Paris 1989, s. 27-40; J. O. Hunwick, *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Sudanic Africa*, Leiden 2003, s. 279-301; J. Hill, *Divine Knowledge and Islamic Authority: Religious Specialization among Disciples of Baay Nas* (doktora tezi, 2007), Yale University, s. 112-169; Z. V. Wright, *Embodied Knowledge in West African Islam: Continuity and Change in the Gnostic Community of Shaykh Ibrahim Niasse* (doktora tezi, 2010), Northwestern University, s. 84-184; Suâd Eşkar, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn bi'l-Mağribi'l-aqşâ*, Kahire 1431/2010, s. 102; R. Seesemann, *The Divine Flood: Ibrahim Niasse and the Roots of a Twentieth-Century Sufi Revival*, Oxford 2011; J. C. Froelich, "Visite à el-Hadjj

Ibrahim Niasse", *l'Afrique et l'Asie*, sy. 83-84 (1968), s. 37-41; M. Hiskett, "The 'Community of Grace' and its Opponents, the 'Rejecters': A Debate About Theology and Mysticism in Muslim West Africa with Special Reference to its Hausa Expression", *African Language Studies*, XVII, London 1980, s. 99-140; Y. A. Quadri, "Ibrahim Niasse (1902-75), the Tijaniyyah Shaykh", *Islam and the Modern Age*, XVI, New Delhi 1985, s. 109-120; C. Gray, "The Rise of the Niassene Tijaniyya, 1875 to the Present", *Islam et sociétés au sud du Sahara*, sy. 2 (1988), s. 34-60; A. Bri-gaglia, "The Fayda Tijaniyya of Ibrahim Nyass: Genesis and Implications of a Sufi Doctrine", a.e., sy. 14-15 (2000-2001), s. 41-56.

 SEMİH CEYHAN

NİYÂS, Muhammed b. Abdullah

(محمد بن عبدالله نياس)

(1881-1959)

Senegalli Ticânî şeyhi.

29 Temmuz 1881'de Senegal'in güneybatısında yer alan Sine-Saloum bölgesindeki Selik köyünde doğdu. Halk arasında Halife Muhammed, Muhammed Aminata, Mame Halife Niyâs adlarıyla meşhur oldu. Diolof bölgesinden bir aşirete mensuptur. Batı Afrika'da Ticâniyye'nin gelişmesinde önemli katkıları olan Abdullah Niyâs'ın (ö. 1922) oğludur. Annesi Âmine Tiyâm meşhur sûfî Şeyh İbrâhim Tiyâm'ın kızıdır. Kardeşi İbrâhim Niyâs (ö. 1975) Ticâniyye'nin Niyâsiyye kolunun Afrika ve Batı'da yayılmasında rol oynamıştır.

Muhammed Niyâs, Passy yakınlarında Djossong köyündeki Şeyh Hassân Sise'den (Hassan Cissé) Kur'an okumayı öğrenip hıfzını tamamladıktan sonra bölgenin âlimleri ve Ticânî şeyhlerinden tefsir, hadis, akaid, felsefe, fıkıh, mantık, belagat, aruz, matematik ve eczacılık okudu. On sekiz yaşına geldiğinde bölgenin en yetkin kişileri arasına girdi. İlk Ticânî virdini babasından aldı. 1910'da babasıyla birlikte Ahmed et-Ticânî'nin Fas'ın Fes şehrindeki kabrini ve Ticânî âsitânesini ziyaret etti. Bu sırada Ticâniyye'nin önde gelen şahsiyetlerinden Sîdî Muhammed Beşîr et-Ticânî, Sîdî Ahmed Sekîrec, Seydi Arabî el-Muhib, Sîdî Tâib Sefiani ile tanıştı. Burada hacca gitmek niyetiyle babasından ayrılıp Marsilya'ya geçti, oradan İstanbul'a ve İstanbul'dan demiryolu ile Medine'ye ulaştı. Hacdan sonra 1911'de Fes'ten babasını alarak Senegal'e döndü. Dönüş yolculuğu sırasında Moritanya, Futa Toro ve Saint-Louis'e uğradı. Tivaouone'de Ticânî şeyhi Mâlik Sî ile (Mâlik b. Osman) görüştü. Fransız yönetiminin ailesini Kaolack'ta zorunlu ikamete tâbi tutmasının